

ČASOVÝ FAKTOR ZMIEN VYBRANÝCH VLASTNOSTÍ ABS-ELEKTROPANELOV

Ľubomír MARTINEC - Radovan JANČÍK - Bohumil TARABA

Autori: Doc. Ing. Ľubomír Martinec, CSc. †

Ing. Radovan Jančík *

Ing. Bohumil Taraba, CSc. **

Pracoviisko: * externý doktorand Katedry materiálového inžinierstva

Materiálovotechnologickej fakulty STU

** Katedra aplikovanej mechaniky Materiálovotechnologickej fakulty STU

Adresa: Bottova 24, 917 24 Trnava

e-mail: taraba@mtf.stuba.sk

Abstract

The article deals with the investigation of the thermophysical, mechanical and electric properties of plastic material ABS Forsan 548. This material is used for electropanels production. Electropanel is a component in gaseous pot. There was created the numerical simulation model. The temperature and stress-strain fields were obtained.

Článok je zameraný na sledovanie vybraných termofyzikálnych, mechanických a elektrických vlastností plastického materiálu ABS Forsan 548. Tento materiál sa používa pri výrobe elektropanelov, ktoré sú súčasťou závesných plynových kotlov. Súčasťou článku je aj predikcia deformačno-napäťového stavu elektropanelu pri stacionárnom režime kotla, ktorý je spracovaný metódou numerickej simulácie.

Key words

plastic materials, measurement, ABSForsan 548, electric panels, gas steam, prediction, numerical simulation

materiály plastické, meranie, ABSForsan 548, elektropanely, kotle plynové, predikcia, simulácia numerická

Úvod

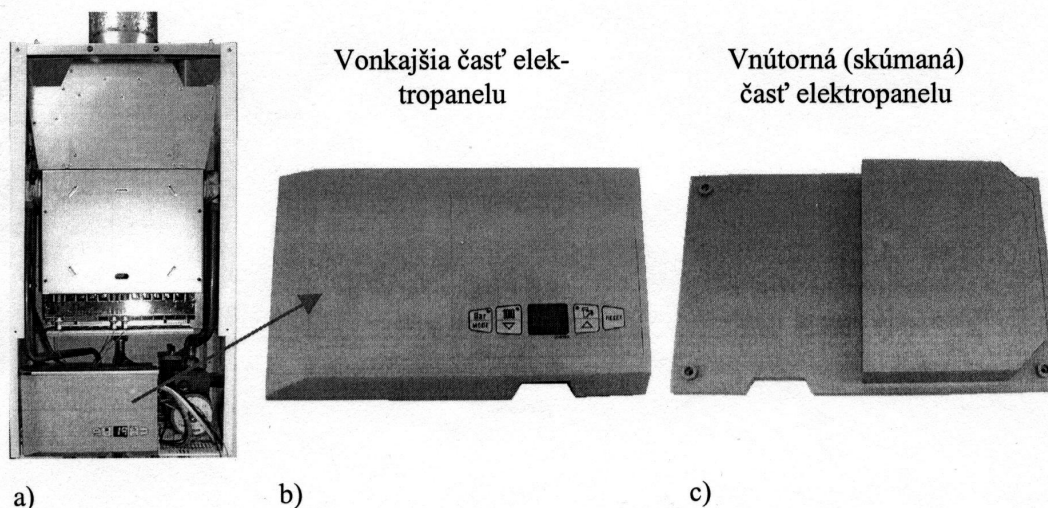
Plynové závesné kotle firmy Protherm, s r.o., Skalica spaľujú zemný plyn alebo propán. Cieľom výrobcu je dlhodobá spoľahlivá prevádzka kotla, čo vyžaduje overenie správania sa jednotlivých súčastí kotla a ich materiálov v prevádzkových podmienkach. Jednou zo súčastí kotlov je elektropanel, ktorý je vyrobený z materiálu ABS Forsan 548.

Článok je zameraný na sledovanie vybraných termofyzikálnych, mechanických a elektrických vlastností použitého materiálu ABS Forsan 548 v závislosti od času prevádzky

kotla. Súčasťou článku je aj predikcia deformačno-napät'ového stavu elektropanelu pri stacionárnom režime kotla, ktorý je spracovaný metódou numerickej simulácie.

Opis zariadenia

Závesný plynový kotol je zobrazený na obr. 1a. Skúmaný elektropanel je umiestnený v ľavom dolnom rohu kotla. Spaľovacia komora tepelne ovplyvňuje teleso elektropanelu. Elektropanel je zhotovený z dvoch častí, vnútornej (obr. 1b) a vonkajšej (obr. 1c).

Obr. 1 Závesný plynový kotol, a) pohľad na celý kotol, b) vonkajšia časť elektropanelu, c) vnútorná časť elektropanelu

Experiment

Experiment bol orientovaný na sledovanie vybraných parametrov materiálu ABS Forsan 548. Z mechanických vlastností boli merané a vyhodnocované parametre: medza klzu, tvrdosť podľa Brinella [1] a rázová húževnatosť metódou Charpy [2]. Rázovú húževnatosť metódou Charpy sme vykonali pre neexponovaný materiál, pretože zo skúmaných elektropanelov nebolo možné vyhotoviť normované vzorky.

Z termofyzikálnych vlastností sa určovala teplota odolnosti za tepla podľa Vicata [3]. Striedavá a jednosmerná vodivosť, elektrická kapacita, stratový koeficient boli skúmané veličiny z elektrických vlastností [4].

Teplotné pole a jemu adekvátne deformačno-napät'ový stav sú výsledkami stacionárneho počítačového simulačného modelu elektropanelu. Interpretáčnym prostriedkom numerickej simulácie je softvér Ansys.

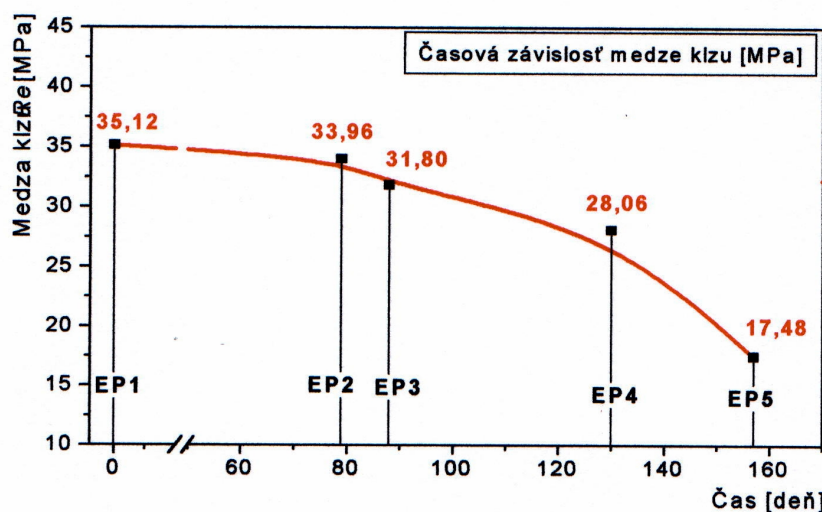
Skúmané elektropanely boli súčasťou nového typu kotla, ktorý sa v čase experimentov pripravoval k uvedeniu na trh. K dispozícii bolo päť kusov elektropanelov. Každý bol v kotli prevádzkovaný v časovom úseku s rôznou dĺžkou (tabuľka 1). Podmienky prevádzky kotlov boli dané metodológiou výrobcu a možno ich považovať za rovnaké pre všetky exponované elektropanely.

Skúšobné vzorky materiálu elektropanelov boli zhotovené z jednotlivých panelov. Rešpektované boli zásady pre inžiniersky experiment: počet vzoriek v súbore bol 6 a ich geometria odpovedala typu skúšky. Výsledky získané zo skúšok boli vyhodnocované podľa zásad pre štatistické spracovanie experimentálnych údajov [5].

Označenie elektropanelu	Dĺžka prevádzkovania	Čas prevádzkovania	Technológia výroby elektropanelu
EP 1	0 dní	neexponovaná	vstrekovanie
EP 2	79 dní	17.11.2000 až 6.3.2001	vstrekovanie
EP 3	88 dní	8.11.2000 až 6.3.2001	vstrekovanie
EP 4	140 dní	16.10.2000 až 6.3.2001	vstrekovanie
EP 5	157 dní	29.9.2000 až 6.3.2001	lepenie (prototyp)

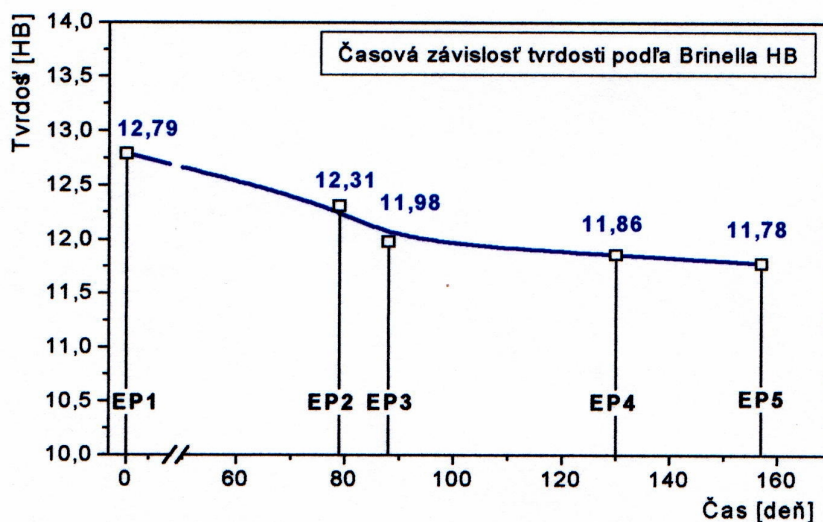
Výsledky získané z experimentov

Časová závislosť medze klzu Re [MPa] materiálu elektropanelov je zobrazené na obr. 2. Súčasťou obr. 2 sú aj konkrétne hodnoty medze klzu pre uvažovanú dobu expozície.

Obr. 2 Časová závislosť medze klzu Re [MPa] materiálu elektropanelov

Časová závislosť tvrdosti materiálu je uvedená na obr. 3.

Obr. 3 Časová závislosť tvrdosti podľa Brinella HB materiálu

Výsledky merania tepelnej odolnosti podľa Vicata sú uvedené v tabuľke 2.

PREHĽAD HODNÔT TEPELNEJ ODOLNOSTI
POĎĽA VICATA (vzdušné prostredie)

Tabuľka 2

Označenie elektropanelu	Tepelná odolnosť podľa Vicata ϑ_v [°C]
EP 1	97
EP 2	96
EP 3	95
EP 4	93
EP 5	91

V tabuľke 3 sú uvedené priemerné hodnoty výsledkov rázovej skúšky metódou Charpy. Vzorky materiálu boli skúšané izotermicky pri teplotách, ktoré sú zrejmé z tabuľky 3.

VÝSLEDKY RÁZOVEJ SKÚŠKY METÓDOU CHARPY Tabuľka 3

Teplota ϑ [°C]	Plocha prierezu vzorky [mm ²]	Rázová húževnatosť a_n [kJ.m ⁻²]
23	40	123,5
50	40	141,0
80	40	159,5
110	40	174,0

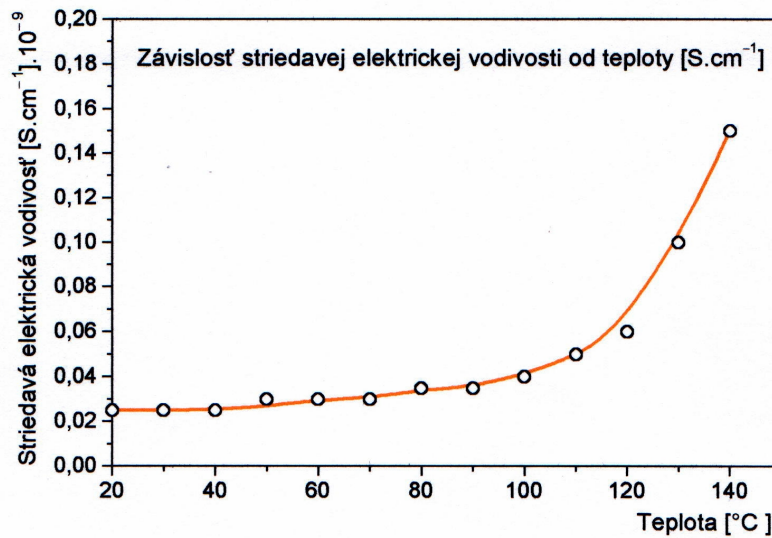
Závislosti hodnôt vybraných elektrických vlastností materiálu elektropanelu od teploty sú uvedené v tabuľke 4. Údaje z tabuľky 4 boli získané meraním a vyhodnotením pre skúšaný počet elektropanelov (päť kusov).

HODNOTY ELEKTRICKÝCH VLASTNOSTÍ MATERIÁLU ELEKTROPANELU
V ZÁVISLOSTI NA TEPLOTE

Tabuľka 4

Teplota [°C]	Elektrická kapacita [F]	Striedavá elektrická vodivosť [S.cm ⁻¹]	Jednosmerná elektrická vodivosť [S.cm ⁻¹]	Stratový činiteľ [-]
20	87,87.10 ⁻¹²	0,025.10 ⁻⁹	53,7.10 ⁻¹²	5,5.10 ⁻⁴
30	87,86.10 ⁻¹²	0,025.10 ⁻⁹	47,1.10 ⁻¹²	5,5.10 ⁻⁴
40	87,87.10 ⁻¹²	0,025.10 ⁻⁹	44,9.10 ⁻¹²	5,5.10 ⁻⁴
50	87,87.10 ⁻¹²	0,030.10 ⁻⁹	43,8.10 ⁻¹²	5,5.10 ⁻⁴
60	87,87.10 ⁻¹²	0,030.10 ⁻⁹	43,3.10 ⁻¹²	5,0.10 ⁻⁴
70	87,88.10 ⁻¹²	0,030.10 ⁻⁹	42,8.10 ⁻¹²	5,5.10 ⁻⁴
80	87,89.10 ⁻¹²	0,035.10 ⁻⁹	41,6.10 ⁻¹²	6,0.10 ⁻⁴
90	87,91.10 ⁻¹²	0,035.10 ⁻⁹	42,8.10 ⁻¹²	6,5.10 ⁻⁴
100	87,93.10 ⁻¹²	0,040.10 ⁻⁹	44,4.10 ⁻¹²	8,0.10 ⁻⁴
110	87,96.10 ⁻¹²	0,050.10 ⁻⁹	44,9.10 ⁻¹²	9,0.10 ⁻⁴
120	87,98.10 ⁻¹²	0,060.10 ⁻⁹	51,5.10 ⁻¹²	12,0.10 ⁻⁴
130	88,00.10 ⁻¹²	0,100.10 ⁻⁹	70,7.10 ⁻¹²	19,0.10 ⁻⁴
140	88,15.10 ⁻¹²	0,150.10 ⁻⁹	106,2.10 ⁻¹²	28,0.10 ⁻⁴

Obrázok 4 ukazuje teplotnú závislosť hodnoty striedavej elektrickej vodivosti [$S \cdot cm^{-1}$] materiálu elektropanelov.

Obr. 4 Teplotná závislosť striedavej elektrickej vodivosti σ_{AC} [$S \cdot cm^{-1}$]

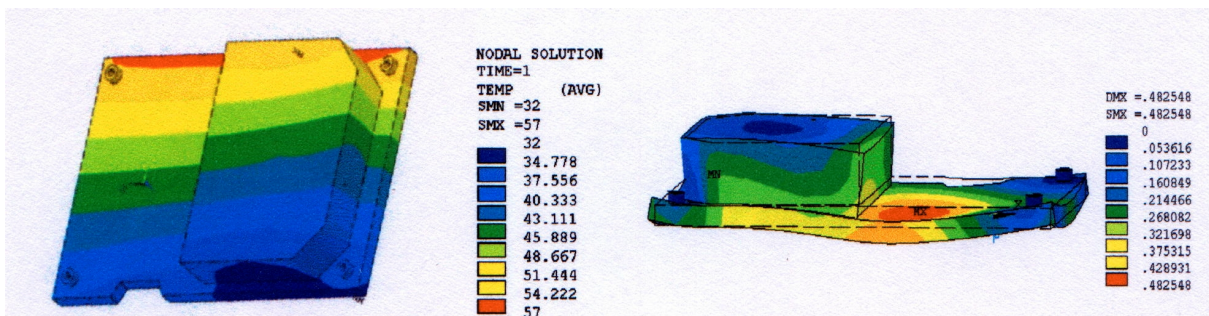
Numerická simulácia

Predikcia teplotného poľa bola uskutočnená na základe riešenia simulačného modelu [6]. Geometrický model bol vytvorený podľa dokumentácie firmy Protherm, s r.o. Termofyzikálne vlastnosti materiálu ABS Forsan 548 boli doplnené o koeficient tepelnej vodivosti $\lambda = 0,165 W \cdot m^{-1} \cdot K^{-1}$, teplotný koeficient dĺžkovej rozťažnosti $\alpha = 7,5 \cdot 10^{-5} K^{-1}$, Youngov modul pružnosti $E = 2200 MPa$ a medzu klzu $Re = 34 MPa$ [7].

Okrajové podmienky boli použité prvého druhu, t.j. teploty vo vybraných bodoch elektropanelu, ktoré boli odmerané termočlánkami pri štandardnom režime závesného kotla.

Deformačno-napätový stav bol simulovaný na základe vypočítaného teplotného poľa (obr. 5). Referenčná teplota bola uvažovaná 20 °C. Za štruktúralne okrajové podmienky sme uvažovali nulové posunutia v smere osi z v miestach uchytenia panelu skrutkami. Predpokladali sme elasto-plastické správanie sa materiálu s dokonalou plasticitou a so začiatočným nulovým stavom napätosti.

Generovaná konečnoprvková sieť bola trojrozmerná [8]. Použité boli lineárne tetrahedrónové elementy pri voľnom sieťovaní v programovom súbore ANSYS. Výpočtové procedúry boli stacionárne a lineárne.

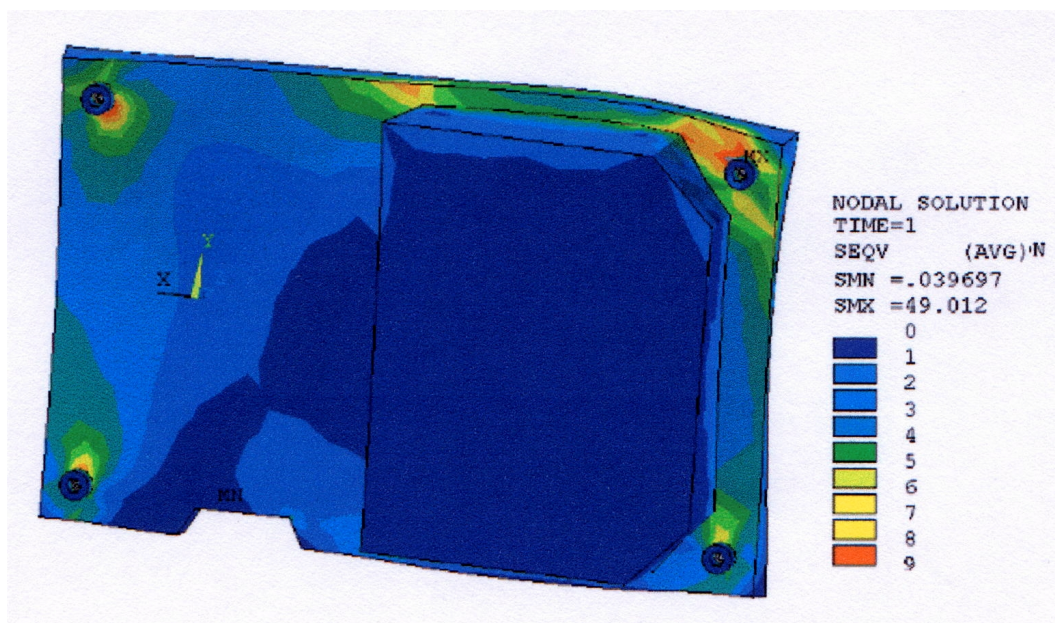
Obr. 5 Stacionárne teplotné pole elektropanelu [°C] Obr. 6 Pole posunutí zdeformovaného elektropanelu [mm]

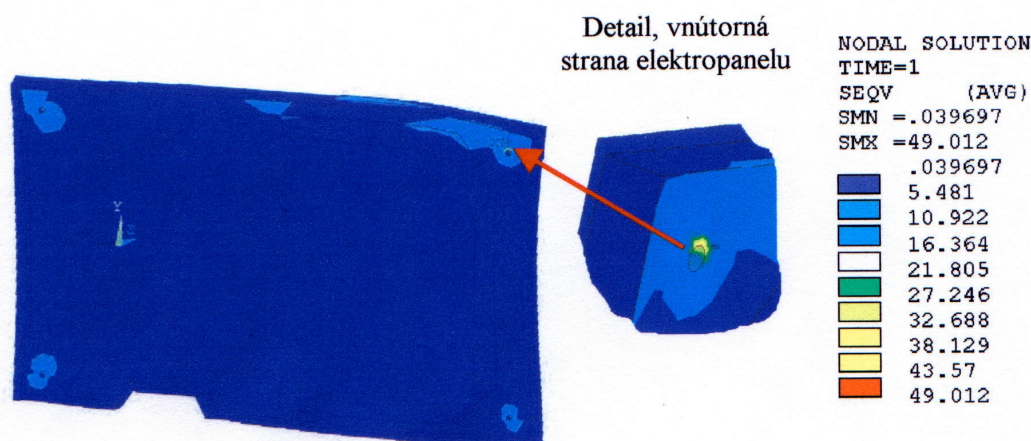
Stacionárne teplotné pole elektropanelu je ukázané na obr. 5. Najvyššia teplota je 57 °C a najnižšia teplota je 32 °C. Charakter teplotného poľa odpovedá podmienkam umiestnenia elektropanelu v kotli, kedy tepelné zaťaženie je väčšie v hornej časti panelu (vplyv žiarenia od spaľovacej komory kotla) a nižšie teploty v dolnej časti, ktorá je ochladzovaná konvekciou voľne prúdiaceho okolitého vzduchu.

Tvar zdeformovaného telesa elektropanelu vplyvom zvýšenia teploty je zobrazený na obr. 6. Hodnoty celkových posunutí sú uvedené v legende v mm.

Pole ekvivalentných Misesových napätí v intervale 0 až 9 MPa je ukázané na obr. 7.

Obr. 7 Pole ekvivalentných Misesových napätí v intervale 0 až 9 MPa

Obr. 8 Rozloženie Misesových napätí v elektropanele [MPa] s detailom diery pre skrutku

Počítačový simulačný model zaznamenal Misesove napätia s hodnotami 49 MPa (obr. 8), a to na plochách v okolí dier pre skrutky, pričom medza sklzu materiálu je podľa údajov dodávateľa 34 MPa. Treba však poznamenať, že v dierach pre skrutky sa uvažovalo uchytenie, ktoré nie je v praktickej aplikácii úplne dosiahnuteľné. Je to z dôvodu, že protikusom skúmanej súčasti je súčasť z toho istého materiálu (teda opäť polymérny materiál).

Záver

Výsledky skúmania materiálu elektropanelov ABS Forsan 548 možno zhrnúť nasledovne:

- Z mechanických vlastností materiálu bola najvýraznejšia zmena zaznamenaná u hodnôt medze klzu. Po expozícii v dĺžke trvania 157 dní klesla hodnota medze klzu na 49,7 % pôvodnej hodnoty 35,12 MPa.
- Skúška tepelnej odolnosti podľa Vicata ukázala, že materiál je vhodný pre výrobu elektropanelu. Teplota panelu pri štandardnej prevádzke kotla nepresiahla hodnotu 57 °C a je pod teplotou získanej zo skúšky tepelnej odolnosti.
- Z výsledkov skúšky rázovej húževnatosti metódou Charpy vyplýva, že hodnota rázovej húževnatosti sa v teplotnom intervale 23 až 110 °C zvýšila o 41 %.
- Striedavá elektrická vodivosť materiálu sa v požadovanom intervale teplôt 20 až 60 °C zvyšuje len mierne, z hodnoty $0,25 \cdot 10^{-9}$ na $0,30 \cdot 10^{-9}$ S.cm⁻¹. Pre danú aplikáciu materiálu ABS Forsan 548 v intervale teplôt do 60 °C sú elektrické vlastnosti vyhovujúce, pretože ich stabilita bola experimentom potvrdená.
- Štruktúrna numerická analýza ukázala, že u elektropanelov dochádza v priebehu prevádzky kotlov k plastickým deformáciám v mikroobjemoch materiálu v okolí dier pre skrutky. Celkovo možno konštatovať, že elektropanel bol navrhnutý správne. Jeho deformačné správanie sa makroskopicky pohybuje v elastickej oblasti.

Aj keď u tejto aplikácie nie sú na mechanické vlastnosti materiálu elektropanelov kladené vysoké nároky (nie sú výraznejšie mechanicky namáhané), boli evidované časové zmeny materiálových vlastností. Po zvážení výsledkov získaných prostredníctvom experimentov a numerickej simulácii je možné materiál ABS Forsan 548 odporučiť pre výrobu elektropanelov do závesných kotlov.

Literatúra:

- [1] STN ISO 6506: Skúška tvrdosti podľa Brinella, 1993.
- [2] STN 640612: Stanovenie rázovej a vrubovej húževnatosti plastov metódou Charpy, 1981.
- [3] STN 64 0521: Stanovenie odolnosti za tepla podľa Vicata, 1984.
- [4] ŠKEŘÍK, J.: *Plasty v elektrotechnice a elektronice*. Praha: SNTL, 1991.
- [5] HANOUSEK, J. - CHRAMZA, P.: *Moderní metody zpracování dat – Matematická statistika pro každého*. Bratislava: Grada, 1999.
- [6] TARABA, B.: Návrh počítačového simulačného modelu pre tepelnú a štruktúrnú analýzu tepelne spracovávaného strižníka. In *Vedecké práce MtF STU v Bratislave so sídlom v Trnave, zväzok 10*. Bratislava: STU, 2001, s. 127 – 134.
- [7] ZEMAN L. - NEUHÄUSL E.: *Konštrukčně-technologické směrnice pro vstřikování styrenových plastů*. Kralupy nad Vltavou, Krasten a forsán, Kaučuk, a.s., 1999.
- [8] RIEČIČIAROVÁ, E.: Možnosti generovania geometrických modelov simulačných programov pomocou systémov CAD. In *Vedecké práce MtF STU v Bratislave so sídlom v Trnave, zväzok 10*. Bratislava: STU, 2001, s. 91 – 96.

